

ANMELDELSE

Resiliens i en risikotid

Forskning og praksis knyttet til børn- og ungeproblematikkerne har med en ny bog om *resiliens* fået et længe tiltrængt vitamintilskud.

Af Nils Peter Uhre og Flemming Pommer

"It's easy enough to say what's wrong,
that aint what I wanna hear all night long"
(Lou Reed, New Sensations)

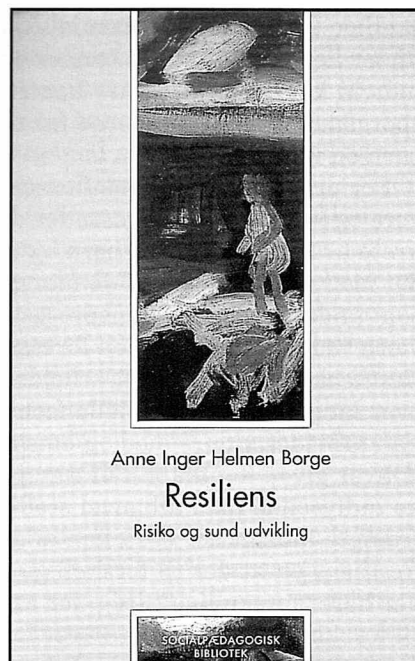
Det udviklingspsykologiske begreb resiliens har i en dansk sammenhæng været kendt de sidste 10 år uden at have været genstand for selvstændig forskning. Det har de sidste par år dog rådet bod på med et par mindre universitetsspecialer, så med megen aktualitet foreligger nu Anne Inger Helmen Borges mellemting mellem en forskningsoversigt og en lærebog, *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*, i en dansk oversættelse.

Borge, forsker og doktor i udviklingspsykologi ved Universitetet i Oslo, indløser målet om "at formidle forskningsbaseret viden om resiliens" og derudover fremstiller hun også resiliens i en bredere forstand som et nyt perspektiv på udvikling. Bogen er derfor også del af et igangværende udviklingspsykologisk paradigme- eller fokusskifte med potentialet til en omfattende kursændring i arbejdet med udsatte børn og unge.

Med emnets relative nyhed taget i betragtning indledes der ganske naturligt med en indkredsning af, hvad man kan forstå ved resiliens. I kraft af en sammenstilling med en række beslægtede og delvist overlappende begreber får Borge i én bevægelse diskuteret, defineret og indplaceret begrebet i det teoretiske landskab. Resiliens forstås i forlængelse heraf som "processer der bevirker, at udviklingen når et tilfredsstillende resultat, til trods for at barnet har erfaringer med situationer der indebærer en relativt høj risiko for at udvikle problemer eller for afvigelser".

Efterfølgende indplaceres resiliens som *perspektiv* i en større udviklingspsykologisk empiri- og teoriehistorisk kontekst. I kraft af understregningen af manglende entydighed mellem risiko og psykosociale problemer samt den korte historie over de teoridannelser og forskningsresultater der ledte frem til blikket og interessen for resi-

Anne Inger Helmen Borge:
Resiliens.
Risiko og sund udvikling,
Hans Reitzels Forlag, København,
2004 (opr. 2003),
221 sider, kr. 248,- i.m.

liens, sættes begrebet ind som et nærmest naturligt og nødvendigt trin i teori- og empiriudviklingen. På den baggrund må der derfor også gøres op med det forudgående paradigme – det, noget nedladende betegnet, såkaldte elendighedsperspektiv. Sporskiftet i udviklingspsykologien og måske også i praksis består med andre ord i et skift fra risikofaktorer, problematisk adfærd og terapi til interessen for resilient adfærd, beskyttelsesfaktorer og kompetencefremmende tiltag.

Den annoncerede forskningsbaserede viden er grupperet i tre forskellige kapitler ifølge tre forskellige og delvist overlappende kontekster: i forbindelse med familierelaterede risici, ved antisocial adfærd hos børn og unge samt ved børn og unge i miljøer præget af politisk vold. Ved de familierelaterede risici tematiseres særligt disharmoniske forældre, alvorligt alkoholmisbrug og groft omsorgssvigt, og vi får derudover også en afstikker til forskningen omkring adoptivbørn og det beslægtede begreb om plasticitet, dvs. evnen til psykisk genopretning og indhentning af en 'tabt' udvikling. I behandlingen af konteksten politisk vold og ustabilitet fokuseres

der fint på konfliktområderne Mellemøsten, Sydafrika, Cambodja og Guatemala. Her sættes også dele af holocaustforskningen ind i et resiliensperspektiv qua behandlingen af opvæksten hos børn der opholdt sig i nazisternes kz-lejre samt forholdet mellem dem som voksne og deres børn og børnebørn. Læst med begrebet social arv i baghovedet giver netop dette væsentlige underemne (om resiliens mellem generationer) anledning til mange væsentlige refleksioner og uden tvivl udgør de tre empiriske kapitler bogens substantielle og meget væsentlige del.

Betragtet overvejende som en meget nutidig (læs: forskningsbaseret) lærebog for praktikere når man langt omkring og når den dybde der på bogens præmisser kan nås, hvor væsentlige underemner får den fornødne plads. Det gælder køns- og aldersbetingede forskelle i resiliens, sondringen mellem risiko og virkningsmekanismer samt ikke mindst det helt afgørende spørgsmål om resiliens over tid, individuelt såvel som mellem generationer. Derudover er der også gode overvejelser knyttet til diskussionen akut kontra kronisk risiko og til samspillet mellem for-

skellige typer risiko. Løbende skabte det under læsningen mange tanker omkring individ kontra miljø og arv kontra miljø i spørgsmålet om løsningerne for udsatte børn og unge.

For praktikere, fagkonsulenter, planlæggere og andre med interesse for det konkrete arbejde med disse børn og unge er det især udredningen af de mange faktorer som understøtter resiliensprocesser, der vil være vedkommende. I den forstand er *Resiliens* også et konkret arbejdskatalog over lang række principielle forhold der kan arbejdes videre med og omsættes til enhver given kontekst. For netop den måske indlysende men alligevel stadigvæk tiltrængte indsigt der også kan afledes af *Resiliens* er, at der til forskellige målgrupper hører forskellige tiltag, for så vidt der til forskellige kontekster hører forskellige delvist overlappende beskyttelsesfaktorer, hvorfor faktorerne for en umiddelbar betragtning kan være indbyrdes modstridende, eksempelvis autoritær opdragelse og selvstændighed.

I en større sammenhæng ligger den grundlæggende styrke deri, at bogen, i lyset af den hidtidige praksis og forskning på børn- og ungeområdet, leverer et tiltrængt bidrag til forståelseshorisonten for løsningen af problemerne for udsatte børn og unge. Sat på spidsen har man i alt for mange år fokuseret alt for lidt på de styrker og beskyttelsesfaktorer eller 'formildende omstændigheder' ved udsatte børn og unge og alt for meget på fejlfinding, problemer og på at fortælle "what's wrong". Resiliens kan dog ikke, som hos Borge, stå alene uden 'elendighedsperspektivets' afdækning af sammenhængene mellem risikofaktorer og problematisk adfærd – de må nødvendigvis supplere hinanden.

På godt og ondt indebærer resiliens også en meget ensidig interesse for *reaktioner* på vilkår og de nærmere mekanismer i udviklingen af negative og positive udviklingsforløb frem for vilkårene og risikofaktorerne selv. Når vi ud fra resiliensperspektivet lokaliserer styrker i individ, familie og det nærmeste miljø med den interesse kompetent at *håndtere* elendigheden og som udgangspunkt ser bort fra vilkårene, kan man med god ret frygte, at

man i arbejdet med børn og unge ikke vier samme opmærksomhed til større tiltag og brede sociale reformer, der 'angriber' de mere strukturelle risikofaktorer som eksempelvis arbejdsløshed og fattigdom og svækker intentionerne om at ændre disse. Som Borge selv udtrykker det drejer det sig "om at handle rigtigt i en risikofyldt situation" og ikke om at forsøge at modificere de processer der producerer risikofyldte situationer.

Resiliensperspektivet er en ny og tiltrængt men i den forstand også i bund og grund defensiv strategi, der socialpolitisk kan misbruges til at undgå nødvendige sociale reformer og legitimere uholdbare strukturelle forhold. Et meget illustrativt eksempel er markeringen af, at også religiøs tro kan være en beskyttelsesfaktor, hvilket straks ledte tankerne hen på Marx' navnkundige kritik af Hegels retsfilosofi. Som religion er det berømte opium for folket, og nu også er en dokumenteret hjælp under vanskelige samfundsmæssige vilkår, kan resiliensforskningen blive et opium for forskeren og i socialpolitikken. I det samlede regnskab hjælper det jo ikke meget, at en familie eller et barn får støttet den allerede eksisterende resiliens, hvis man ikke på samme tid reformerer eksempelvis de økonomiske strukturer og mekanismer, der fortsat ekspederer nye familier ud i marginaliseringens materielle og eksistentielle gråzone. Under læsningen ledte dette fokus af sig selv tankerne hen på den danske kompetencetankegangs udviklingspsykologiske nestor, Dion Sommer, der ligeledes abonnerer på resiliensbegrebet og for hvem reaktionerne på (læs: tilpasning til) for individet upåvirkelige vilkår er det pragmatiske udviklingspsykologiske omdrejningspunkt.

Nuvel, forfatterens udviklingspsykologiske udgangspunkt taget i betragtning er det ikke overraskende, men det er bemærkelsesværdigt og ærgerligt at der er et så begrænset fokus på strukturer og miljø i en bredere forstand, særligt fordi der refereres undersøgelser som påviser en sammenhæng mellem negativ udvikling og faktorer som kriminalitet og fattigdom, og fordi bogen indeholder velmente men desværre også dårligt dokumenterede påstan-

de om den manglende effekt af materiel velfærd og strukturtiltag som løsningen på sociale problemer. Her er det nok værd at notere sig, at den forskningsbaserede viden og resiliensperspektivet overvejende er indhentet fra og udviklet i USA, England og New Zealand, dvs. fra en overvejende residualstatslig kontekst. Bogen rejser i forlængelse heraf udover sin egen horisont diskussionen om tiltag der er møntet på aktører og her og nu kontra tiltag der er møntet på fortid og fremtid og mere på strukturer og større udviklingsprocesser.

Man kunne endvidere også godt have ønsket sig en bredere perspektivering, ikke mindst set i lyset af den forskning og diskussion der er opstået i forlængelse af Ulrich Becks arbejde omkring risikosamfundet og i lyset af Giddens' koblinger af sociologiske udviklingstendenser og socialpsykologiske og psykologiske betragtninger over reaktionerne og handlingerne hos senmoderne individer.

Trods disse indvendinger skal der ikke stå tvivl omkring, at bogen har stor værdi og berettigelse som et ligeværdigt supplement til elendighedsperspektivet i arbejdet

med udsatte børn og unge, praktisk og forskningsmæssigt. For så vidt resiliens er et nyt forskningsfelt, er begreberne og definitionerne åbne, der stilles lige så mange spørgsmål som der besvares, og forskningsresultaterne er heterogene fordi de ikke udspringer af særskilte resiliensforskningsmiljøer med en klar identitet. *Resiliens* er således også en bestræbelse på 'retrospektivt' at få greb om og etablere resiliens som et selvstændigt forskningsfelt, hvor undersøgelser fra de sidste 35 og særligt 10 år inddrages uden eksplicit at have været resiliensforskning, hvorfor etiketten resiliens-forskning anvendes meget rundhåndet.

Af den grund tilgiver man gerne lejlighedsvis selv modsigende passager, utilstrækkelige begrebsafklaringer og definitioner (sondringen mellem resiliens og forskelle i risici), fraværet af væsentlige diskussioner og decideret anakronistiske og forvrøvlende idé- og filosofihistoriske ekskurser. For forskning og praksis knyttet til børn- og ungeproblematikkerne har med *Resiliens* fået de 'new sensations' de længe har trængt til.